

ADALÉKOK A *LEGOREGÉNY*HEZ

BOGNÁR ANTAL

(*Ahmed és Nembiz-Nenad.*) Egyiptominak s cigánynak is mondták Ahmedet a szerbek, akiknek két szpáhinál is szolgált hosszú éveken át; a vlachok könnyen hajdúnak, a hajdúk vlachnak nézhették termetre, viseletre; a magyarok s németek gyaníhatták török kémnek; ő pedig egyedül csak a fiúnak beszélt a megízlelt messzi Kelet halovány emlékéiről, ahova az elvadult világból oly erősen visszavágyott, de ő neki persze beszélhetett nyugodtan, mert az valamiképpen nyelvehagyott volt; s különben is csak addig akarta cipelni magával, amíg meg nem találja az áldott Hannát, hogy a gondjaira bízza, ha már köntösére vette bogáncsnak; s mehessen. Minden nép menekült mindenfelé. És mind-egyik bárhol ellenségévé válhatott a másíknak. Volt, aki azt mondta, elfordult teremtményeitől az Isten. Volt, aki azt mondta, nincs ideleñ, nincs közöttünk. Volt, aki azt gondolta, nincsen. És volt, aki már nem is kárhoztatta, inkább maga volt az isten. Míg béke volt, addig is sokan kétfelé adóztak, mások sápot szedtek, ahol tudtak, az élelmesebbje sarcolt, ahol ért. Mindennél jobban Ahmed ekkor értette meg ifjúságának oly rövid, de semmivel se mérhető évét, amikor megérintette, de meg nem fogta lelkét a tanítás: el a világtól, ki a világból! Az apák, az anyák ezek szerint rosszat tesznek, amikor a világba új életeket hoznak? Akik a behozott rosszat vagy a rosszra fajultat életek árán eltávolítják, nem tesznek rosszat? Ahmed nem tudott semmit. Csak a német lányt bánta, Hannát. És talán látták zavart szemén, hogy leperereg róla minden lassú tanítás. Visszajött a kárhozatba. Az elvadultság mértékének és

gyorsaságának errefelé mindennél jobb tanúi voltak a héják és ölyvek, melyeket némelyik felégetett s elnéptelenedett város jobb házaiból is a könyöklőkéből és teraszokról láttak felemelkedni elhaladtukban, holott nemrég még, amikor erre lovagolt, Ahmed itt teregető fehérnépet látott, füstölgő műhelyeket, illatozó kerteket. A kurucok rosszabbak voltak a törököknél; de a rácok még a tatárokon is túltettek, úgy tartotta a pórnép.

(*Ragaszkodás.*) Háromszor is megszabadulhatott volna a gyerektől, úgyis csak kolonc volt a nyakán, bajban nem védte volna meg, haladásban igencsak gátolta. Egyszer egy púpos rác asszony kiáltott rá valami istenverte vidéken, a falu szélén, mely három házból állt: „Nenade! Nenade!” A fiú csak bámulta, s ahogy a néember rárontott, hátrált előre riadozva. Az asszonynak megfelelő korú fiát vették el tőle valahány éve, s most esküdött égre-földre, hogy megismerte, ő az, „Bozse drági”! Jajveszékelt, tépte haját. „Néma ez, hát nem látod? – mondta neki a maga nyelvén. – Ha a tied volna, válaszolna.” S akkor még a gyerek szájába kotort volna, nincs-e a nyelve kivágva. De a gyerek ijedezett tőle, göndör is különben, zöld szemű, volt is neked fiad, te púpos, hátralöktem. Másszor egy tejszagú, kendős magyar asszony bomlott meg a láttán, még itt, Temesvár felé, Rácországban, ez meg, az istenadta, bár fiatal, de sánta, kezeit tördelve sírdogált: „Nembiz, nem ismersz meg? Én vagyok az anyád . . .” Húzódkodott a fiúcska ettől is; ha vele megy, én bizony hagyom, gondolta magában bosszankodva. Amikor pedig a jászódózsai piacon akkora ribillió támadt körülötte, már jóformán csak Ahmed lélekjelenlétén múlt, hogy egyáltalán bántatlanul, élve megúszták, s mehettek tovább a feldúlt vidéken a dunai átkelő felé.

(*Rossz és jó.*) Az emberben nincsen semmi rossz, mert Isten gyermeke. Ezt hirdeti a legtávolabbi múltba visszatekintő keleti tanítás is. Minden rossz csak attól érheti, amit magához vesz. De a világ is a jó lakhelye lenne, mert Isten csakis a jónak teremthette. Rossz benne csak az emberből kijövő. Honnan a rossz és kié a felelősség? A felelősség az ég alattiért a látóé; a látóért a szemé. Ne végy magadhoz rosszat és ne adj ki rosszat, ez a nagy egyensúlynak való engedelmesség szabálya és ez a megelégedettség szabálya is. A táplálkozás törvénye a három szint

törvénye. Aki betartja, rendben tartja a valót, tiszteli a világtörvényt és nem feledkezik meg magáról. A szeretet megtartó tápláléka ez: végy mindennap egy keveset abból, ami a földben termett; végy egy keveset abból, ami a talaj felett; és végy valamit fennebbről, a levegőég mezejéből. Az egyes régiókban élők húsa nem tilalmas, de azzal mértékletesen élj, mert ők járnak előtted a magasabb engedelmességben. Az egyszerű a legjobb. Kés ne maradjon élével felfelé, füstöt nem szegünk meg és a küszöböt átlépi az ember. Fordítva ne csinálj semmit, hacsaknem úgy akarod.

(*Rácdúlások.*) A már viszonylag békés időszakba robban bele a rácdúlás, a kurucok és a szerb (vagy rác) határőrvidék csapatai közötti véres, kegyetlen leszámolások sorozata. Siklóst és a vidékét a háború 1704 márciusában érte el. A Szlavóniát támadó kurucoknak ekkor már csak egy őrsége ülte meg Siklós várát. A szerbek a várost elfoglalva kegyetlen mészárlásba kezdtek. Nem voltak korra, nemre tekintettel. A ferencesek templomába menekülteket is legyilkolták. Csapataik a Siklós körüli falvakat végigrabolták, akiket házaikban értek, legyilkolták. Amikor kiderült, hogy a kurucok valóban elvonultak Baranyából, a rácok szétszéledtek, és felpredálták a falvakat. Minden megrohant faluban megtizedelték az ártatlan jobbágylakosságot. Az összeírt minden tizedik lakos neve mellett ott szerepelt a szörnyű feljegyzés: „Rasciani occiderunt Homines” vagy „rácok által lenyakasztatott”. Máriagyűd lakóinak nagy részét megölték papjaikkal együtt. A menekülő kisharsányi papot hét jobbággal együtt legyilkolták. Magában Siklós mezővárosában 195 embert, asszonyt, gyermeket öltek meg. A bolyi Batthyány-uradalomban a rácok nem kímélték sem a magyart, sem a tótot (horvátot). Falvaikat felgyújtották. A török után újra benépesült falvak most teljesen elnéptelenedtek. A rácok a Caprara-uradalomra a páli réven átkelve törtek rá. Nem volt semmilyen véderő, ami megállíthatta volna őket, szabadon garázdálkodva dúlták végig a vidéket. Ráadásul 1710-ben Kelet-Baranyában pestis pusztított. Siklós mezővárosban nem maradt egyetlen állat sem, mert a szerbek mind elhajtották, de a lakosok egyharmada akkorra visszatért. Szántó, Babocsa nem éledt újra. Siklós mezővárost követően Nagyharsányon volt a legnagyobb a háborús pusztítás. A szerbek a kurucpárti települést teljesen felégették, minden épület elpusztult, még

a kőtemplomból is csak füstölgő falak maradtak. Minden barmát elhajtották az ott lakóknak. Legyilkoltak negyven férfit, tíz asszonymnak és hatvan gyermeknek sem kegyelmeztek. Nagyharsány bűnét a rácok szemében az is növelte, és szörnyű bosszújukat fokozta, hogy a község Kollareck császári kapitány официális levele szerint: „befogadta a menekülő kurucokat, és a parasztok fegyverrel védekeztek”.

(*Az elveszett gyermek.*) Ahmed, a megmentett fiúcskával vándorló egykori gyermekkereskedő történetének magva megtörtént eseményre épül. A rác–kuruc háborúban az n.-i Ábrahám családot is megölték a terehegyi és gyúdi pappal együtt, miközben a Szársomlyó északi részén lévő sűrű erdőségre igyekeztek. Az akkor kilencéves Sándor nevű legénykét azonban elhurcolták magukkal Szlavóniába. Pár évvel később Miholjacson át fuvarozó nagyharsányi jobbágy, aki szomszédja volt az Ábrahám családnak, ráismert a fiúra. Megkérdezte tőle, hogy nagyharsányi és magyar lenne-e. Mikor az igenlő választ megkapta, a gyermeket magával hozta. A harsányi bírónak megmondta, hogy a kis Ábrahám Sándornak fundusa van a településen. A legénykét a faluban sorkosztton felnevelték, később meg is házасították.

Az Ábrahám család ismert, nagy família volt itt két és fél évszázadon keresztül. „Az utolsó maradékít, Ábrahám Sándornét, a Rozika nénit 1972-ben harangozták ki, és ma is itt pihen a helybeli temetőben.”

(A rácdúlást követő negyed században a jobbágyok vándorlása az Eszék–Buda között vezető hadi út melletti térségben fekvő uradalmak falvaiba irányult. A máshonnan szökött jobbágyokat, hacsak nem vétkeztek vagy nem voltak adósságaik a régi uraságnál, s ha minden adójukat a vármegyének rendben fizették, nem kényszerítették vissza. A szökevények számára nagy lehetőség kínálkozott a siklósi vár újjáépítésére toborzott munkaerő során összegyűlt mintegy kétszáz zsellér és jobbágy közé történő besorolással. Az 1720-tól megindult munkálatok során mészégetők, tégláégetők, fuvarozók közé vegyülve egy időre „eltűnhettek” az őket kereső hajdúk elől.)

(*Szűz Mária köténye.*) „Asszonyok, asszonyok!” – csóválta a fejét a gyermek Móricka, mint csóválhatta volna fölötte e szavakkal a józan utókor is az ítéletét . . . Strobl egyik elődje tönkrement kendőgyáros.

Talán az ő keze igazgatta mellszobrain a drapériákat, a Jókairól leválasztott Olvasó nők szoknyarancát. Alakjában az foglalkoztatott, ejti el egyszer, hogy valamiképpen Szűz Mária kötényében érezhette magát mindig ez a nem különösebben szenvedélyes, hálás, de ha másért nem, már csak ezért is szeretetre méltó ember. Tízszer mintáztam meg ülő szobrát agyagból. Mindegyiktől elment a kedvem vagy lebeszéltek róla. Egyszer megcsináltam bronzból is. Azt magam daraboltam össze. A fejtartás, a lábtartás, a bocskai, a bajusz, persze az arc, a kézben a könyv, a mögé képzelt fedetlen háttér, a mellékalakok, a talapzat magasságából fakadó látószög mind jött magától, de engem csak az érdekelt, amiről senkivel soha nem beszéltem, nehogy elrontsák, mint Szent Istvánnál: a drapéria. Szent István lovát bepalástoztatták velem, most én akartam már-már eltúlozni a kötényt, a kendőt, a plédet, pokrócot, tarisznyát, még az is eszembe jutott, hogy a bronzhoz fából kéne megfaragni, s hagyni, hadd sötétüljön, ázzon, foszladozzon. Tízszer megmintáztam Jókait agyagból, és a drapéria volt a legfőbb gondom, mely végigvetül a székén, rajta ül, de bal kezével olyaténképp tartja, mintha most akarná átvetni a térdén vagy most venné épp le róla. És mintha egyszerre volna zászló és színházi függöny. Megmintáztam tízszer csak a drapéria végett. Bálványt ültettem az alak helyébe, amikor elrendeztem a drapériát, s nekiláttam. A kis Balázs folyton ott sertepertélt a műteremben, ne bánts, riadtam meg, mikor az öblös székhez közelített, melyben oly jóleső kuckója volt jó előbb, csak a redőkhöz ne nyúl. Egyszer úgy elbújt, hogy nem találtam, már mindenki kereste az Epreskertben minden bokor mögött, amelyeket este szoktam végigzörgetni a botommal, hogy hessenjenek szét az enyelgők. Édesdeden aludt a szék alatt, a dús redőjű drapéria oltalmában. Úgy húzódott be a zugba, hogy hozzá sem ért a szövethöz. Lehet, jobb, hogy József tehetségtelen volt, és ezzel együtt jobb, hogy Mór magtalan volt. Ismertem ennek az árva fiúcskának az apját. Beleszürkült, beleszáradt, annyit írt; többet összeírt, mint Jókai, belekozmaszkodott a fantazmagóriáiba. Máramarosi zsidó fiú volt, keresztényeknek valamiért nem kellett, nem kellett a zsidóknak se, mindenki fanyalgott rajta. Pedig nem volt gyáva ember, ott szolgált velem a Kárpátokban. Végzett magával harmincnégy évesen. Itt hagyta Balászkát árván. Nagy butaságot művelt. Szétkalapálta vele a kikalapálható sorsát.

(*Távoli filmemlék.*) Ha az apa nem csak az a mitikus személy, aki behozza a világba s aki által ekképpen világba vettetik az ember gyereke, hanem aki egyfolytában védelmezi, óvja, tanítja, s végső soron kimene-kíteni törekszik veszélyeiből, mert oly kegyetlen és gyermekietlen, hiába, hogy minden embert anya szült, akkor a vándorlások *Lego*-játékának gyanútlanul a történetbe keveredett szereplőjének más, távoli életpár-huzam dereng fel. A hét szamuráj közül az egyik, akik a falu védelmére szerződtek abban a híres filmben, egy kaotikus pillanatban a felégetett falu határában a patak köves medrében csecsemőt kap fel. Ha emléke-zetem nem csal, szeme láttára nyilazták le az anyját. Felkapja, és el-szántan magához szorítja: hiszen így menekítettek meg egykor engem is. A világ akárhányszor újrakezdődhet. Lesznek jók, lesznek rosszak. A szamuráj nekiirמודik a kőmedernek, karjában a gyermekkel. Víz, kő, föld. Csatazaj, torokszorulás, gyerekszívdobogás.

(*Bocskai angyalai.*) Az álmosdi csata 1604. október 15-én Barbiano di Belgiojoso kassai főkapitány császári csapatai és Bocskai István haj-dúserege között zajlott Álmosd–Diószeg között. Bocskai háromezer lovas-puskás hajdúja megfutamította a Johannes Pezzen vezette császári sereget, melynek nagy részét megsemmisítették vagy elfogták. A császári haderő összevonása az adorjáni táborban befejezés előtt állt. Csak Pezzen gyalogsága és tüzérei hiányoztak a támadás megkezdéséhez. Október 14-én éjszaka elindult Álmosdról Diószegre. Elnyúlt menet-oszlopban haladt a mintegy két és fél ezer gyalogos, hatszáz sziléziai nehézlovas, a két tábori és két nehéz faltörő ágyú, a több száz főnyi hajtó és szolgálzémélyzet meg a hadoszloppal tartó népes „tábori bor-délyház”. A terepet jól ismerő Bocskai hajdúival az oszlop középső része ellen intézett váratlan támadást: ha a meglepett gyalogságot sikerül szétszórnia, a nem nagy létszámú sziléziai lovassal már könnyebben el tud bánni. A mit sem sejtve baktató landknechteket váratlanul érte az erdőből rájuk rontó hajdúk támadása. Öldöklő kézitusa kezdődött, senki sem adott és nem várt kegyelmet. A hosszúra nyúlt menetoszlop ked-vezett a zsoldosoknak: nem egyszerre érte őket a támadás, így az elől és hátul haladók a megtámadottak segítségére siethettek. Visszafordult az élen haladó Pezzen ezredes is, de előbb egy hírvívővel erősítést kért Belgiojostól. A sziléziai nehézlovasok többször visszaverték a hajdúkat,

de azok az erdőben újra összeszedvén magukat, Bocskai személyes buzdítása nyomán újra és újra támadásba lendültek. A nyolcadik roham megingatta a császári lovasokat, akik futásban kerestek menedéket. Sokan halálukat lelték a környező mocsarakban. Mások fogságba estek, közöttük Pezzen ezredes, az oszlop parancsnoka is. Ezalatt a császári gyalogosoknak sikerült valami szekérvárfélét kialakítani, és mögé húzódva védekeztek. Talán ki is húzták volna reggelig, ha nem robban fel a tartalék lőporuk. A robbanás teljesen szétszórta a szekérvárat. A résen benyomult hajdúk „ott mind levágyják őket, mind gyermekkel, kurvájokkal együtt, kik a gyalog németekkel az új módjuk szerint ugyanszámosan voltak”. Más forrás szerint a gyermekeket életben hagyták, s azokat reggel a csatatéren megjelenő parasztok vitték magukkal.

(*Egy emléktábla.*) A Római Birodalom a Dáciát meghódító Traianus alatt érte el legnagyobb kiterjedését. Többszöri nekirugaszkodással sikerült személyes irányításával letörni a szövetkező dák törzsek ellenállását. A birodalom elve az volt, hogy a behódolóknak önkormányzatot ad, az ellenállókat és a fellázadókat eltörli a föld színéről. Az elkeseredett ellenszegüléssel váltakozó álmegállapodások után a döntő ostrom a dákok megsemmisítő vereségével végződött, amit diadaloszlop örökít meg, ezt Decebalnak az árulás folytán a rómaiak kezére került kincsei árán emelték. Decebal, rabul ejtését megelőzve, öngyilkos lett. A győzelmi domborművön láthatók a sorsában osztozó, az elesett és a kegyelemért esedező dák vezérek. Macedóniában találták meg annak a római tisztnek a sírját, név szerint Claudius Tiberius Maximusét, aki a döntő ütközetben üldözőbe vette és már csaknem lebírta a dák uralkodót, amikor az átvágta önnön torkát. Az emléktábla a dicső tettet szóban és képen is megörökíti. A tisztet ezután további szolgálata délre szólította. A dákok fölötti római diadalt megörökítő domborművön egy szakállas férfialak látható – a réműletnek még csak jelenetei vannak ekkor, nem arckifejezése, gesztusai, s nem mimikája –, amint egy süvölvényt vezet kézen fogva, nyilván a fiát menekíti.

(*Szelim megmenekül.*) A Szarajevót övező katlan peremére egy hadúr, aki ifjú éveiben az alétan várakozó város utcáin kószált – hiszen Hitler is nyomorgott Angliában –, időnként vendégeket invitált. A város löve-

tése előtt, után. Pörköljete oda nekik, mondta a rádiótelefonba, addig bombázzátok őket, amíg bele nem bolondulnak. Mit számít, hogy szerb gyerekeket is ér aknatalálat, ha egyszer a nemzeti megváltásunknak ez az ára. Nincs pardon, löni kell. A szerb nemzeti mítosz jellegzetes hőst szobor mintázza Belgrádban: a vízhordó fiú ő. A fészkebe visszaszorult török helyőrség elkeseredettségében lövette a várost, s egy lövedék a vízért sorban álló pórnép közé csapódott. Itt érte halálos találat a fiúcskát. Víz, víz, víz. Tűz, tűz, tűz. Tűz, víz, tűz. Az Omarskába terelt moszlim férfiakat legtöbb helyen nem kvóta szerint terelték egybe, mint a legelvetemültebbnek tudott addigi újkori népirtásokban, hanem általában válogatás nélkül. Csak az elaggottakkal nem bajlódtak. Mégis akadtak pedantériájukkal fontoskodó parancsnokok, akik szerzett névsor után mentek. Egy moszlim házban, amikor Szelimet szólították, az apja lépett elő. És anélkül, hogy összebeszéltek volna, az ott jelen levő Szelim nagyapa válaszolt a fia nevében, amikor az ő nevét olvasták. A csontos, szikár hegyi népek közt tíz évet tévedhet a korbecslés. A fiú vált tehát a nemzedékek felfordult rendjében a legvénebbé, elleplezett távolléte akár megmenthette volna apját-nagyapját, mert elsősorban a fel nem lehető katonakötelemek családjából vadásztak a férfiakra. Elvitték kettőjüket így is. A fiú nem szolgált seregben, régen valahol Hollandiában járt már ekkor. Kényszeredett neppersége néhány év haladékat ért. Nagyobb halat kerestek, de a csatorna vizébe őt lökték, a szerencsétlent.

(*A közlegény szíja.*) Mirza bej albán katonájának történetét nem Jókai mondja el, csak valaki, aki szerint ahhoz, hogy ezt a dolgot teljes valóságában elmondhassa az ember, egy kicsit Jókainak kellene lenni. Az üszkübi török helyőrségben szolgál ez az arnauta vagy szkipetár legény, amelynek sáncárkaiban a görög barátok rémületére, hajnalonta puskaropogás jelezte, hogy megint kevesebb lett néhány nyakas albán törzsfővel, akiket a portyázó török katonák hoztak be néhányadnapja. Lefogták Suhopoljevics Omárt is végül, aki még ősz bajusszal is a török seregben szolgált, és csak akkor tette le a kardját, amikor győzött az újtörök forradalom. Akkor hazament a hegyei közé. Tehát kétszeresen lázadó volt, könnyű volt rajta a gyors ítélezés. Baldunt, az arnauta közkatonát egy karancsáji tatár lány hajnali ábrándképétől ragadja el a

szakaszparancs, amelytől váratlanul inába száll a félsz. Mirza bej elé citálják, mert nem hajlandó a vérét megtagadni a kötelességszegés árán sem. A megfélemlítés hatására kipréseli magából a rettenetes igazságot: Suhopoljevics Omár – a tulajdon apja. De Mirza bej nem veti a katonát a siralomházba, hanem azért is gonoszul a kivégzőosztagba kényszeríti. Baldun a fegyverét messzebb igazítja apja homlokától-szívétől, csak ekkor és ezért vetik tömlöcbe, ahol bakancsa szíját a keresztvasra hurkolva felköti magát. S hogy nála hagyta a szíját Mirza bej, ezért kell reszketnie. Ismerős történet lenne ez bárhol, ahol katona van, mondja a mesélő, aki nem beszél tovább, mert „aki magáról beszél, abból a sejtán beszél”. A világkirakó játék tünékeny mozaikjában annyi egyforma, mégis más legokocka.

(Lenyilazottak ivadékai.) A Római-sáncok a Duna–Tisza közén egykor a szelíd Szerémséget bújtató folyó mögötti lankás hegyoldallal a hátukban elővéd voltak lenni a barbár lapályon, mely váltogatva futtatja sok lójárásnyira a fekete föld, a homok, a szikes végtelenjeit messze-messze. A nomádok járta pusztán később már önnön csontjaik fölé építkező szorgalmas népek rakosgatták össze apránként az állandónak imádkozott jövőndőt, melyet épp a sáncok felől, eme sáncokon át rájuk zúdulva söpört el harcias lendületével és szolgálhadai hordáival Allah népe. Siralmasan tengődött kifosztott tündérkertjében a népek maradéka sokadíziglen, mígnem előbb a Dunán, majd a Tiszán is átszorította a vasba öltözött keresztény had a hódítókat. A vesztesek keserűségével portyáztak még, jártak át délről, keletről rabolni, ölni. Egy Jegricskparti falu legendája szerint az őstelepülést a be-beccsapó tatár hordák valamelyike felperzselte, a menekülőket az utolsó szálig leöldöste. Egy karjában csecsemővel menekülő fiatalasszonyt üldözőbe vett egy lovas, és nyilával hátba lőtt. De a csecsemő az anyja kötényében élve maradt. Homályban maradt, maga a lovas kegyelmezett-e meg a csecsemőnek, s vitte magával, vagy úgy akadt rá valaki a túlélők közül. A település mindenesetre ettől a gyerektől eredezteti létét.

(Tarisznya szemfedőnek.) A sajkásvidéki falvakból a szerb partizánok kihajtották a megmaradt magyarokat, miután talán maguk is megelégték a katonaruhába öltözött helybeliek kegyetlenkedéseit a védtelen

páriákon, akiket azok vallatás közben irgalmatlanul megkínoztak. A megaláztatások után párosával összedrótozott kézzel terelték őket a vesztőhelyre, ahol a sírjukat is maguknak kellett megásniuk, sokukat egyszerűen agyonverték, kit puskatussal, kit ólomnehézes meggyfadoronggal, és a dögtemetőben elföldelték a tetemeiket. Hozzá tartozóik napokig abban a hiszemben hordták nekik az ételt, hogy még életben vannak. A maradékot, a megfélemlített embereket télidőben gyalog táborokba terelték, legjobb esetben kiürített német házakba zsúfolták őrizet alatt. Nyápic gyerekek közt a fagyhalál, mindőjükön a tífusz aratott. Ha nem volt más kéznél, a kisgyerekek, amikor már fel kellett adni az utolsó kenetet, abból a tarisznyából varrták meg a halotti ingét, amelybe bugyolálva odáig magukkal hurcolták. Aki véletlenül élt túl mindent, nem szeret emlékezni. Aki az emlékezetnek él, nem véletlenül maradt meg. Aki nagyot vétkezett, nem szereti sem a feledőket, sem az emlékezőket. Gyűlöli őket. És még jobban fél az elkerülhetetlen túlvilágtól.

(*A menetoszlop.*) Ez a menetoszlop nem jó, mert nem elég nagy. Ha túl kevesen vannak benne, nincs mód elveszni benne. Nincs mód eljelentéktelenedni, észrevétlenné válni, hogy alkalmas pillanatban leválhassunk róla. Másfelől jó lenne ez a menetoszlop, mert nem az út közepén terelik őket. Szokásosan az út közepén halad a járőr is, hogy mindenfelé figyelmezhessen, az út közepén haladnak a rabok is, közrevéve. Távolabb a kapualjaktól. Csoportjukat a járdán terelik, ami elvben jó lehetne, és néptelen az utca, de a kapuk zárva vannak. És nem lehet tudni még csak azt sem, mi az úti cél. Nem az igazi, de legalább a megmásítható, visszavonható, elképzelhető és megmásíthatóságában, visszavonhatóságában is elgondolható. Sehogy sem jó tehát ez a menetoszlop, amelybe Nehuda vesztére belecsöppent, ráadásul a fiúcskával együtt. Ha más foglyok közé viszik, tolmácsolhatna, hiszen beszél ruszinul, ukránul, románul is kicsit. De nem ezért rángatták el a műhelyből, nem mondják azt sem, hogy dolgozni vinnék őket. Érzi, nincs más kiút, csak a varázslat. Ha tényleg összezsugorodhatna az ember, ahogyan az erdei rabbi mondta . . . Nehuda lecsapott fejével a gallérjába nyomja a száját, úgy mormolja a varázsszót. Az utca szélei hajszálnyival összébb futnak. Ezt ámulatában megpróbálja visszarendezni, de nem

sikerül. Betölcéséresedik a távlat, a többiek semmit sem vesznek észre belőle. De nemcsak Nehuda kezd zsugorodni, hanem az összes ember, és ettől ijedelem szállja meg: az egész menetoszlop, úgy, ahogy van, kisebbedni kezd. A vakrémület sem segít. Az utca változatlan, s hozzá képest egyre óriásibbak a házak. De felfedezi, hogy egy imbolygó konzolt működtethet fél szemével, ha összehúzza, egy-egy részlet arányai oda-simulnak. Egy kapu, egy ablak, egy hirdetőoszlop, hol ez, hol az, velük kisebbedik. Nehezen tud úrrá lenni a zsugorító sugár irányításának. Nem talál ajtót, kapualjat, hogy egérlyukká varázsolhatná. Egy félrebil-lent fejű szobrot éppen elkap, amikor talpzata leereszt, dús redőkben, mint valami színházi függöny ereszkedik alá valahonnan fentről egy vastag lebernyeg. Hirtelen ötlettel kilép a menetből, kinyújtott karral: ha elcsípi a pillanatot, s alá tudja lökni a gyereket, alá tud furakodni a gyerek, az ő szavával terül rá a gyűszű méretűre zanzásuló menedék, s mentve van. Minden erejét a vastag brokát félretolására összpontosítja, s meglepetésére úgy átjut rajta a kéz, mintha ott sem lenne, átjárható a szövetsfal. Ekkor azonban ujja, odabenn, beleütközik valamibe. Szét-tárurol tenyere riadtan üzeni: odabenn valaki kuporog már. Gyerekekkel vagyok, seppegi, mint az asszonyok szokták, ha helyet, falatot, egy kis kíméletet kérnek. Az oroszok szeretik a gyerekeket. A törökök szeretik a gyerekeket. A szerbek szeretik a gyerekeket. A magyarok szeretik a gyerekeket. A németek is szeretik a gyerekeket. Mindent megtennének értük. A világból is kimegy az ember egy gyerekkel. A jótett, mint a postagalamb, visszaér, bármekkora utat kell körberepülnie. Kiteszem a töltött paprikát. A hajléktalanok majd megérik a szagát. Azután megborotválkozom. A szőr hersegése olyan, mintha a tenger alól jönne. Kintről egészen máshogy hall, kifelé máshogy fülel az ember. A hangokkal méred énedet. Befelé, bentről, semmi kis porhüvelyed rejtelmes, törék-keny határtalanságából nem mérnek távolságot a visszarezgő hangok.